

Prądnik. Prace Muz. Szafera	32	129–148	2022
-----------------------------	----	---------	------

MARIA KRAJEWSKA

Państwowe Muzeum Archeologiczne
ul. Długa 52, 00–241 Warszawa
e-mail: krajsla@gmail.com

**DWA NIEPUBLIKOWANE RĘKOPISY PRAC STANISŁAWA JANA
NEPOMUCENA CZARNOWSKIEGO (1847–1929) W ZBIORACH
PAŃSTWOWEGO MUZEUM ARCHEOLOGICZNEGO W WARSZAWIE**

**Two unpublished manuscripts by
Stanisław Jan Nepomucen Czarnowski (1847–1929)
in the collection of the State Archaeological Museum in Warsaw**

Abstract. Two unpublished manuscripts by Stanisław Jan Nepomucen Czarnowski describing two archaeological sites from the vicinity of Miechów, those of Józefów and Szczepanowice, and surface finds from these sites are quoted *in extenso*. The paper also comments on the manuscripts and the accompanying archival illustrative material.

Key words: Stanisław Jan Nepomucen Czarnowski, Józefów, Szczepanowice, manuscripts, archaeology

WPROWADZENIE

W zbiorach Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie (dalej PMA) znajdują się dwa niepublikowane rękopisy prac Stanisława Jana Nepomucena Czarnowskiego¹ (ryc. 1): *Pracownia krzemienna przedhistoryczna w Józefowie² pod Miechowem (gubernja kielecka)* (ryc. 2, 3) oraz *Wykopaliska z siedziby przedhistorycznej Szczepanowice³ pod Miechowem (w guberni kieleckiej)* (ryc. 4, 5). Wchodzą one w skład zespołu rękopisów tego badacza, znajdującego się w Pracowni Dokumentacji Naukowej PMA (Krajewska, 2018:185–187). Prawdopodobnie są częścią większego projektu *Wykopaliska z okolic Miechowa*⁴.

¹ O życiu i działalności S. J. N. Czarnowskiego zob. Czarnowski, 1921, 1922, 1923, 1928; Jakimowicz, 1935; Krajewska, 2018; Ryszewska, 2003, 2013; Świerkowski, 1938; Wrońska-Kowalska, 2006.

² Józefów – przysiółek, gm. Książ Wielki, pow. miechowski, woj. małopolskie.

³ Szczepanowice – wieś, gm. Miechów, pow. miechowski, woj. małopolskie.

⁴ Rękopisy i tablice z ilustracjami S. J. N. Czarnowskiego znajdujące się w zbiorach PMA są opatrzone pieczętkami niebieskim tuszem u góry stron: Czarnowski S. J.: *Wykopaliska z okolic Miechowa, Czarnowski S. J.: Jaskinie okolic Ojcowa oraz Czarnowski S. J.: Album Przedhistoryczne*.

Ryc. 1. Stanisław Jan Nepomucen Czarnowski (1847–1929) i jego ojciec Eustachy Czarnowski herbu Łada (1818–1906). Fot. 1900 r. [w:] S. J. N. Czarnowski, *Pamiętniki: wspomnienia z trzech stuleci XVIII, XIX i XX*, 1921, t. I, z. 1. Ze zbiorów Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej w Kielcach

Fig. 1. Stanisław Jan Nepomucen Czarnowski (1847–1929) and his father Eustachy Czarnowski of the Łada coat of arms (1818–1906). Photo taken in 1900 [in:] S.J.N. Czarnowski, *Pamiętniki: wspomnienia z trzech stuleci XVIII, XIX i XX* [*Memoirs: Memoirs of the Three Centuries of the 18th, 19th and 20th centuries*,] 1921, vol. I, issue 1. From the collection of the Provincial Public Library in Kielce

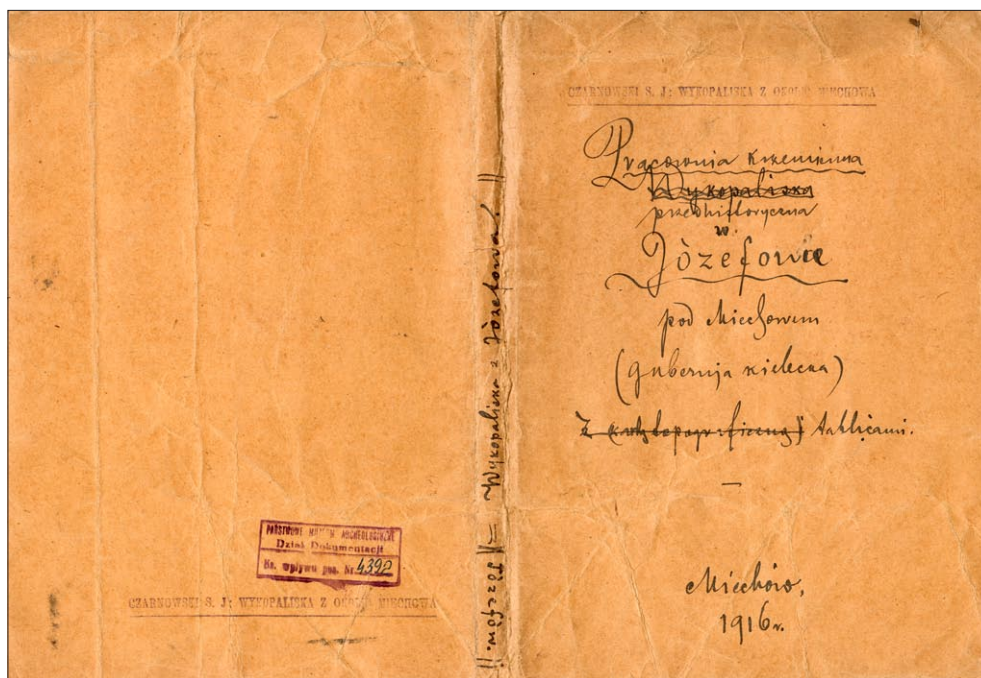
tografie) opisanych w tekście zabytków⁵. Rękopis nr 4392 *Pracownia krzemienna przedhistoryczna w Józefowie pod Miechowem (gubernja kielecka)* zawiera 6 tablic: tabl. 1 – siekierokliny (ryc. 6), tabl. 2 – skrobacze (ryc. 7), tabl. 3 – strugacze (ryc. 8), tabl. 4 – noże (ryc. 9), tabl. 5 – różne narzędzia (ryc. 10), tabl. 6 – strzałki (ryc. 11). Rękopis nr 4398 *Wykopaliska z siedziby przedhistorycznej Szczepanowice pod Miechowem (w guberni kieleckiej)* pierwotnie miał zawierać 3 tablice, ostatecznie autor dołączył 6 tablic przedstawiających: tabl. 1 – mapkę sytuacyjną wsi Szczepanowice

Badania na obu stanowiskach prowadził S. J. N. Czarnowski w 1900 r. Artykuły – zwane przez niego „sprawozdaniami” – napisał szesnaście lat później: o „pracowni krzemiennej” w Józefowie 20 września 1916 r., a o „siedzibie przedhistorycznej” w Szczepanowicach – 20 października 1916 r. Język, jakiego używa w swoich pracach autor podczas opisywania zabytków kamiennych i krzemiennych reprezentuje nazewnictwo tych zabytków oraz stan wiedzy o nich z przełomu XIX i XX w.

S. J. N. Czarnowski sporządzał czasem kilka rękopiśmiennych kopii swoich prac, np. praca *Grodzisko Okopy na lewym brzegu rzeki Prądnika pod Ojcowem* posiadała dwie kopie (zob. PMA, *Archiwalia*, nr 4394). Do rękopisów dołączał materiał ilustracyjny: odręcznie sporządzane rysunki map i planów stanowisk archeologicznych oraz odbitki fotograficzne przedstawiające wizerunki opisywanych zabytków. W swoim domu w Miechowie przy ul. Ogrodowej S. J. N. Czarnowski posiadał pracownię fotograficzną (Słuszniak, 2013: 34), w której wykonywał zdjęcia zabytków ze swojej kolekcji; do dziś zachowało się ok. 100 szklanych klisz z jego archiwum, które są przechowywane w Muzeum Regionalnym w Miechowie (Wojtiuk, 2010). W pracowni wykonywał także odbitki fotograficzne, które naklejał na kartoniki i własnoręcznie opisywał; tak powstawały tablice ilustracyjne.

W składzie rękopisów przedstawionych w niniejszej pracy znajdują się takie tablice; zawierają wizerunki (fo-

⁵ Przedstawione na ilustracjach i opisane w rękopisach zabytki nie znalazły się ani w zbiorach Muzeum Erazma Majewskiego ani w zbiorach Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie.

Ryc. 2. Pracownia krzemienista przedhistoryczna w Józefowie pod Miechowem (gubernia kielecka) obwoluta ręką S. J. N. Czarnowskiego. Ze zbiorów PMA

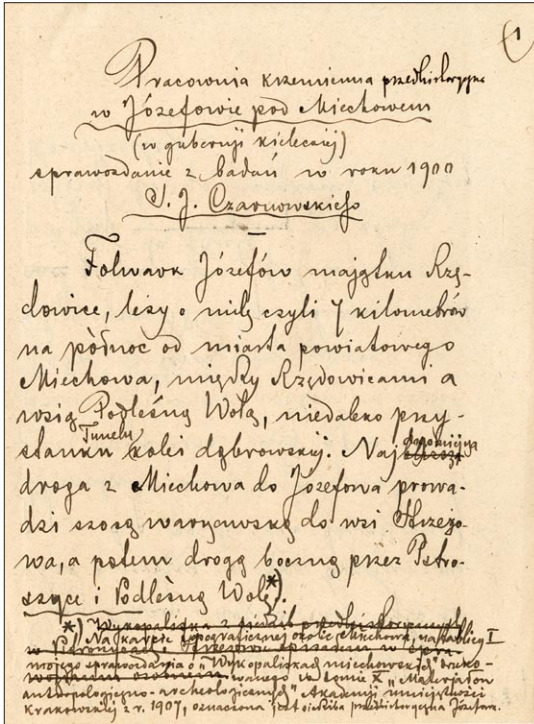
Fig. 2. Pracownia krzemienista przedhistoryczna w Józefowie pod Miechowem (gubernia kielecka) [Prehistoric flint workshop in Józefów near Miechów (Kielce Governorate)], book jacket. From the SAM collection

(ryc. 12), tabl. 2 – wyroby krzemienne (ryc. 13), tabl. 3 – siekierokliny krzemienne (ryc. 14), tabl. 4 – różne zabytki (ryc. 15), tabl. 5 – fragmenty naczyń glinianych (ryc. 16), tabl. 6 – fragmenty zdobionych naczyń glinianych (ta tablica nie zachowała się w zbiorach PMA).

Rękopisy zostały zainwentaryzowane 7–8 listopada 1977 r. w Księdze Wpływów Pracowni Dokumentacji Naukowej PMA. Nie znaleziono dokładnych informacji kiedy i w jaki sposób archiwalia te trafiły do zbiorów PMA; w Księdze Wpływów znajduje się wpis, że pochodzą z dawnych zbiorów.

Wydaje się, że omawiane rękopisy mogą mieć związek z osobą Erazma Majewskiego, z którym S. J. N. Czarnowski utrzymywał kontakty korespondencyjne i osobiste (Krajewska, 2018: 188) i do którego posyłał swoje rękopisy⁶. Czas powstania prezentowanych prac (1916 r.) wyklucza jednak zamiar opublikowania ich w „Światowicie”, gdyż – jak wiadomo – ostatni tom tego czasopisma ukazał się w 1914 r. (t. XI za 1913 r.). Praw-

⁶ Przesyłane przez S. J. N. Czarnowskiego do E. Majewskiego prace były publikowane w „Światowicie” (zob. S. J. N. Czarnowski 1899, 1901, 1904b, 1906a, 1906b, 1906c), ale nie wszystkie: na obwolucie rękopisu *Zabytki przedhistoryczne we wsi Iwanowice przy ujściu Minożki do Dłubni w pow. miechowskim gub. kieleckiej, zbadał S. J. Czarnowski w r. 1901 i nast. [ępnym] (z planem i 8 tablicami fotogr. [aficznymi])* znajduje się adnotacja ręką E. Majewskiego: *nie do druku w Światowicie* (PMA, Archiwalia nr 4749 oraz Krajewska, 2018: 197, ryc. 5).

Ryc. 3. Pracownia krzemienia przedhistoryczna w Józefowie pod Miechowem (gubernja kielecka) strona 1 ręką S. J. N. Czarnowskiego. Ze zbiorów PMA

Fig. 3. Pracownia krzemienia przedhistoryczna w Józefowie pod Miechowem (gubernja kielecka) [Prehistoric flint workshop in Józefów near Miechów (Kielce Governorate)], page 1. From the PMA collection

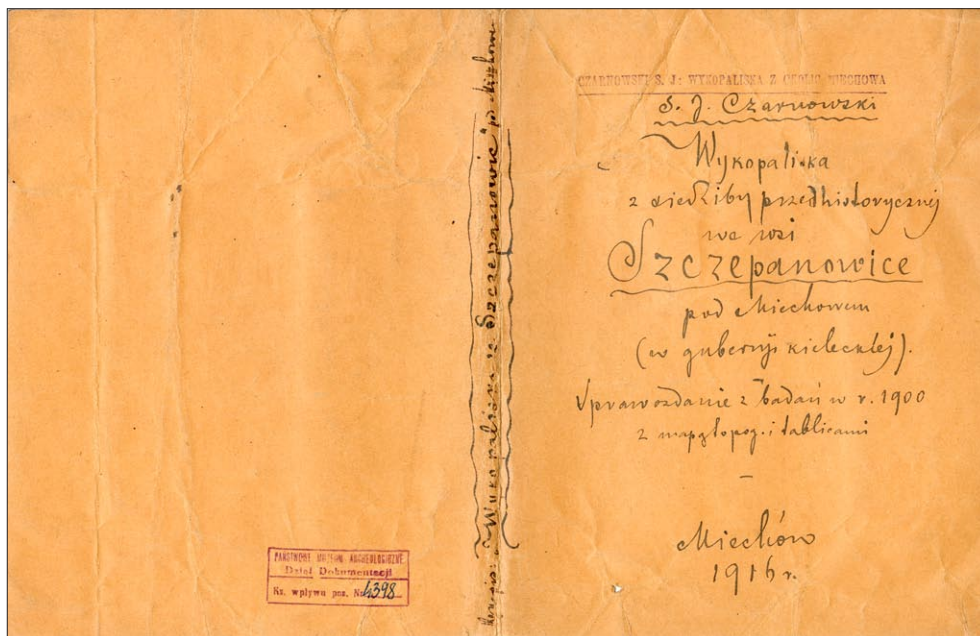
dopodobnie autor chciał opublikować je w „Pamiętniku Fizjograficznym”⁷, w którym znajdował się dział „Archeologia”, a E. Majewski od 1914 r. wchodził w skład Komitetu Redakcyjnego tego czasopisma.

S. J. N. Czarnowski na łamach „Pamiętnika Fizjograficznego” publikował swoje prace (Czarnowski, 1902, 1904a, 1914) i z jego redakcją współpracował także po 1914 r., np. 21 marca 1918 r. oddał rękopis czysty „Grodzisko Okopy na lewym brzegu rzeki Prądnika pod Ojcowem. Sprawozdanie z badań w r. 1902 i nast. [ępnych]” p. J. Czarnockiemu⁸ dla Redakcji „Pamiętnika fizjograf. [icznego]” w Warszawie (PMA, Archiwalia nr 4394). Informacje o współpracy znajdują się także w jego liście z 9 czerwca 1920 r. napisanym w Kielcach do Stefana Krukowskiego⁹: [...] *Jeśliby można mieć bezpłatnie to prosiłbym o przysłanie mi*

⁷ „Pamiętnik Fizjograficzny” – rocznik, wychodził w latach 1881–1921 w Warszawie pod redakcją Kazimierza Stołyhwo. Na jego łamach były publikowane prace z zakresu zoologii, botaniki, geologii, antropologii, meteorologii, etnografii i archeologii. Redakcja mieściła się w Warszawie, ul. Śniadeckich 8 (w budynku Instytutu Nauk Antropologicznych Towarzystwa Naukowego Warszawskiego).

⁸ Jan Czarnocki (1889–1951), geolog. W latach 1916–1919 był asystentem w Zakładzie Geologii Uniwersytetu Warszawskiego, dodatkowo w 1917 r. Pełnił funkcję kierownika Pracowni Geologicznej w Muzeum Przemysłu i Rolnictwa w Warszawie. Nie wchodził w skład Komitetu Redakcyjnego „Pamiętnika Fizjograficznego”.

⁹ Stefan Wincenty Krukowski (1890–1982), archeolog samouk, od 1908 r. współpracował z E. Majewskim: pracował w jego Muzeum jako pomocnik kustosa i sekretarz redakcji „Światowita” oraz prowadził badania powierzchniowe i wykopaliskowe w powiatach: stopnickim, pińczowskim i augustowskim (1908 r.), warszawskim i grójeckim (1910 r.), będzińskim i częstochowskim (1913 r.), augustowskim (1908 r.), płońskim i plockim (1912 r.), sejneńskim, kaliskim i tureckim (1913 r.). Pragnąc realizować własny program naukowy

Ryc. 4. Wykopaliska z siedziby przedhistorycznej Szczepanowice pod Miechowem (w guberni kieleckiej), obwoluta ręką S. J. N. Czarnowskiego. Ze zbiorów PMA

Fig. 4. Wykopaliska z siedziby przedhistorycznej Szczepanowice pod Miechowem (w guberni kieleckiej) [Finds from the prehistoric settlement of Szczepanowice near Miechów (in the Kielce Governorate)], book jacket. From the SAM collection

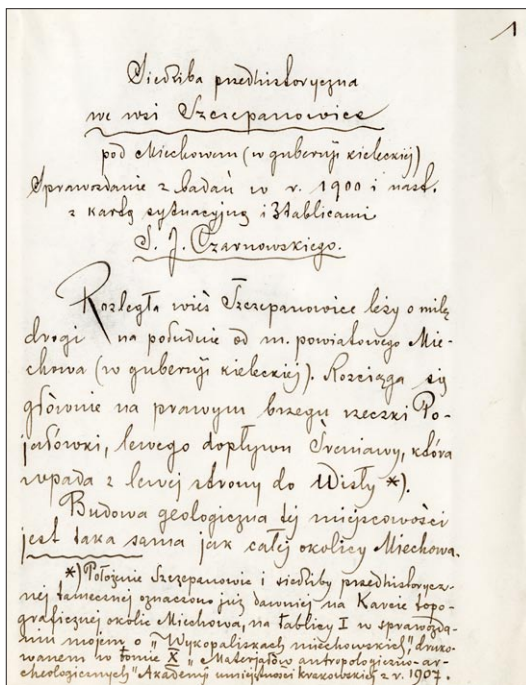
ostatniego tomu „Pamiętnika fizjograficznego[!]” jaki już wyszedł z druku¹⁰ – oraz o wiadomość: jak stoi druk nowego tomu tegoż „Pamiętnika”¹¹ oraz korekta moich „Sprawozdań”, jakie miały być w nim pomieszczone (spuścizna S. Krukowskiego, PMA, nr 6205/50). Być może omawiane rękopisy redaktor naczelny „Pamiętnika Fizjograficznego” Kazimierz Stołyhwo¹² posłał E. Majewskiemu do recenzji i redakcji.

w 1914 r. rozpoczął pracę jako asystent w Oddziale Archeologicznym Pracowni Antropologicznej Towarzystwa Naukowego Warszawskiego, utworzonej w 1909 r. z inicjatywy E. Majewskiego i prowadzonej pod kierunkiem K. Stołyhwo. Nie wchodził w skład Komitetu Redakcyjnego „Pamiętnika Fizjograficznego”.

¹⁰ Był to tom 25 „Pamiętnika Fizjograficznego”, który wyszedł z druku w grudniu 1918 r.

¹¹ Tom 26 „Pamiętnika Fizjograficznego” ukazał się w 1921 r. Nie została w nim opublikowana żadna praca S. J. N. Czarnowskiego.

¹² Kazimierz Stołyhwo (1880–1966), antropolog, od 1910 r. członek Towarzystwa Naukowego Warszawskiego (w latach 1919–1924 sekretarz generalny). Jego dorobek naukowy liczy przeszło 400 prac i dotyczy głównie antropogenezy i zróżnicowania morfologicznego człowieka współczesnego. W 1905 r. zorganizował pierwszą w Polsce Pracownię Antropologiczną przy Muzeum Przemysłu i Rolnictwa w Warszawie wraz z E. Majewskim, z którym łączyła go wieloletnia dobra znajomość. W 1917 r. został przewodniczącym Komisji Fizjograficznej w Towarzystwie Naukowym Warszawskim.

Ryc. 5. Wykopalska z siedziby przedhistorycznej Szczepanowice pod Miechowem (w gubernii kieleckiej) strona 1 ręką S. J. N. Czarnowskiego. Ze zbiorów PMA

Fig. 5. Wykopalska z siedziby przedhistorycznej Szczepanowice pod Miechowem (w gubernii kieleckiej) [Finds from the prehistoric settlement of Szczepanowice near Miechów (in the Kielce Governorate)], page 1. From the SAM collection

NOTA EDYTORSKA

Niniejsza praca prezentuje *in extenso* dwa rękopisy prac wraz z załącznikami, a zasady edytorskie przyjęte dla cytowanych archiwaliów są następujące:

- zachowano całkowitą zgodność z oryginałami: interpunkcję oraz oryginalną pisownię (nie poprawiono żadnych błędów popełnionych przez autora),
- w nawiasach kwadratowych znajdują się: uzupełnienia i komentarze oraz zaznaczone trzema kropkami wyrazy nieczytelne, a wykrzyknikiem – błędy,
- wszystkich podkreśleń i skreśleń dokonał autor,
- wymiary dokumentów zostały podane w centymetrach w kolejności: wysokość – szerokość,
- cytowanym archiwaliom towarzyszą komentarze w formie przypisów; kierowano się intencją, iż mają one stanowić rodzaj przewodnika po realiach opisywanych w rękopisach.

PMA, Pracownia Dokumentacji Naukowej rękopis nr 4392

Dokument składa się z obwoluty, rękopisu i 6 odbitek fotograficznych naklejonych na kartony o wymiarach 23,8 × 16,6 cm.

Obwoluta z kartonu koloru pomarańczowego o wymiarach 23,2 × 34 cm. Na grzbiecie ręką S. J. N. Czarnowskiego czarnym atramentem: *Józefów. Wykopalska z Józefowa*. U góry pieczętka niebieskim tuszem: *Czarnowski S. J.: Wykopalska z okolic Miechowa*. Na środku strony ręką S. J. N. Czarnowskiego czarnym atramentem: *Wykopalska Pracownia krzemienista przedhistoryczna w Józefowie pod Miechowem (gubernja kielecka). Z (kartą topograficzną) tablicami*. U dołu: *Miechów 1916 r.*

Rękopis ręką S. J. N. Czarnowskiego czarnym atramentem, stron 10, papier gładki o wymiarach 21,1 × 17,2 cm.

[rkps strona 1]

Pracownia krzemienista przedhistoryczna w Józefowie pod Miechowem (gubernja kielecka) sprawozdanie z badań w roku 1900 S. J. Czarnowskiego

Folwark Józefów majątku Rzędowice¹³, leży o milę czyli o 7 kilometrów na północ od miasta powiatowego Miechowa¹⁴, między Rzędowicami a wsią Podleśną Wolą¹⁵, niedaleko przystanku Tunelu¹⁶ kolei dąbrowskiej¹⁷. Najdogodniejsza droga z Miechowa do Józefowa prowadzi szosą warszawską do wsi Strzeżowa¹⁸, a potem drogą boczną przez Pstroszyce¹⁹ i Podleśną Wolę.*

** Wykopaliska z siedzib przedhistorycznych w Pstroszycach. [...] opisana w spra Na karcie topograficznej okolic Miechowa na tablicy I mojego sprawozdania o „Wykopaliskach miechowskich” drukowanego w tomie X „Materiałów antropologiczno-archeologicznych Akademii umiejętności krakowskiej z r.[oku] 1907²⁰, oznaczona jest siedziba przedhistoryczna Józefowa.*

[rkps strona 2]

W pobliżu zabudowań folwarku Józefowa w r.[oku] 1900 natrafiono przy orce jesiennej na gniazdo wyrobów i odlupków krzemienistych, których zebrano ogółem sztuk tysięcy kilkaset. Wśród nich Między niemi było kilkanaście rdzeni i większych odlupków krzemienistych i 1170 okrzesków drobniejszych oraz około blisko 150 różnych narzędzi z krzemienia zwyczajnego barwy żółtawoszarej. Wśród narzędzi rozmaitych było znaleziono tam: Noży wiórowych większych i mniejszych 48, skrobaczy różnych 24, strugaczy 6, rylców 9, szydeł i świderków 4, haczyk krzemienisty w rodzaju wędki 1, stekierokliny podobrobione[!] 3, wreszcie strzałek łupanych różnej wielkości 55, ogółem sztuk 150. Skorup z naczyń glinianych, kości ani zębów zwierzęcych nie znaleziono tam żadnych. Była tu więc prawdopodobnie pracownia krzemienista

[rkps strona 3]

odosobniona, dostarczająca być może wyrobów i narzędzi do pobliskich siedzib przedhistorycznych położonych o kilka kilometrów stąd na południe na gruntach rozległej wsi Pstroszyce na górze Widnicy, w Podbukowcu pstroskim²¹, w sąsiednim Strzeżowie i in.

¹³ Rzędowice – wieś, gm. Książ Wielki, pow. miechowski, woj. małopolskie.

¹⁴ Miechów – miasto, woj. małopolskie. Ważny XII wieczny ośrodek osadniczy; za jego założyciela uważa się krzyżowca Jakę Gryfitę, który w 1163 r. sprowadził z Jerozolimy braci z zakonu Bożogrobców i wystawił im kościół oraz klasztor. Miejscowość otrzymała prawa miejskie w 1290 r.

¹⁵ Podleśna Wola – wieś, gm. Miechów, pow. miechowski, woj. małopolskie.

¹⁶ Tunel – nazwa stacji kolejowej wybudowanej w latach 1882–1884 między wsiami Uniejów-Rędziny a Podleśna Wola w ramach budowy kolei Iwangozdsko-Dąbrowskiej. Znajdują się tu dwa równoległe tunele kolejowe przebiegające pod wzniesieniem Biała Góra.

¹⁷ Kolej dąbrowska – pełna nazwa: kolej Iwangozdsko-Dąbrowska. Historyczna linia kolejowa w Królestwie Polskim łącząca Zagłębie Staropolskie z Zagłębiem Dąbrowskim. Przebiegała z Dębina (wówczas Iwangozd) przez Radom, Skarżysko-Kamienną, Kielce, Olkusz do Dąbrowy Górniczej.

¹⁸ Strzeżów – wieś, gm. Miechów, pow. miechowski, woj. małopolskie.

¹⁹ Pstroszyce – wieś, gm. Miechów, pow. miechowski, woj. małopolskie.

²⁰ S. J. N. Czarnowski pomylił rok, cytowana przez niego praca ukazała się w 1908 r. w „Materiałach antropologiczno-archeologicznych i etnograficznych” (t. X, s. 3–24) wraz z ośmioma tablicami; wymieniona mapa znajdowała się na tablicy I.

²¹ Podbukowiec pstroski – dziś część miejscowości Pstroszyce Drugie, gm. Miechów, pow. miechowski, woj. małopolskie.

Józefów i jego pola leżą na pokładach loesu²² i gliny żółtej dyluwjalnej, która spoczywa na grubych pokładach opoki margłowej formacji kredowej, jaka zalega szeroko cały powiat miechowski.

Materiał surowy do ~~tych~~ wyrobów pracowni w Józefowie czyli krzemień, na miejscu nie znajduje się wcale. Sprowadzano go tu, podobnie jak do innych siedzib przeddziejowych w okolicy Miechowa, z pobliskiej doliny rz.[eki] Prądnika z pod Ojcowa, gdzie wśród rumowiska skał wapieni jurajskich znajduje się w wielkiej obfitości.

[rkps strona 4]

Rdzeni krzemiennych czyli klocków obłupanych znalazło się tu kilkanaście średniej wielkości. Głębsze poszukiwania przez rozkopywanie gruntu dostarczyłyby ich może więcej. Wszystko bowiem co tam zebrano pochodzi z powierzchni gruntu oranego pod uprawę zwyczajnie.

Obłupków i okrzeskow[!] zebrano tu stosunkowo dość dużo, bo przeszło 1180, różnej wielkości grubszych i drobnych.

Siekierokliny²³ (tabl.[ica] I) z krzemienia białoszarego, napółobrobione[!], znalazły się trzy. Jednego (u góry tablicy na rys.1) tylko połowa od tyłca, grubo otlukiwana, długa blisko 8 cm., szeroka w tyłcu 4, w przelomie środkowym przeszło 5 cm. Gruba 2½ [cm]. Drugi

[rkps strona 5]

mały siekieroklin (w ~~pośrodku~~ na rys. 2) długi blisko ~~cm.~~ 10 cm., szeroki w ostrzu 3½, w tyłcu 2, gruby wpośrodku też 2 cm., jest także tylko zgruba otluczony muszłowato i wcale nieogładzony jeszcze. Na trzeci siekieroklin (na rys. 3 u dołu tablicy przedstawiony) przygotowano dopiero gruby klocek nieco obrobiony, długi przeszło 8 cm. szeroki 5, gruby wpośrodku 2½ cm. Podobne napółobrobione siekierokliny, niewykończone jeszcze, znalazłem w wielkiej pracowni krzemiennej na Kopcowej górze²⁴, na lewym brzegu rzeki Prądnika pod Ojcowem. (Pracownię tę i jej zabytki opisałem w osobnym sprawozdaniu jeszcze nieopublikowanym).

Skrobacze (tabl.[ica] II) różne znalazły się w Józefowie w ilości sztuk 48. Kilka z nich należy do typów paleolitycznych. Na rys.

[rkps strona 6]

1 i 3 przedstawione są dwa skrobacze krążkowe, średnicy około 3 cm., grubo otlukiwane muszłowato i szczerbione na brzegach. Na rys. 2 skrobacz wiórowy długi 5 cm., ma koniec ostry skośnie oszczerbiony, typu dzioba papugi²⁵.

Piękny skrobacz gruby, podłużno-owalny (na rys. 5 wpośrodku tablicy wyobrażony) długi przeszło 6 ~~cm.~~, szeroki wpośrodku 2½ cm., ma brzegi naokoło starannie szczerbione.

Skrobacze łopatkowate krótkie (na rys. 4, 6 i 7) ~~z jednej~~ na jednym końcu spiczaste nieco, mają brzeg [...] typowo szczerbiony.

Strugaczy (~~m~~ tabl.[ica] III) niewiele tu zebrano, bo tylko 6 (rys. 1–6); najmniejszy ~~długi~~ mierzy długości przeszło 3 cm., największy wpośrodku tablicy 6 cm., wszystkie

²² Loes – stara pisownia, dziś: less. Pylasta skała osadowa.

²³ Siekierokliny – Leon Kozłowski tak nazwał krzemienne i kamienne siekiery dwuścienne (Kozłowski, 1913:17–20 oraz Bargieł & Libera, 2002: 29)

²⁴ Kopcowa góra – skała wapienna na lewym brzegu rzeki Prądnik. Nazwa pochodzi od licznych kopców granicznych na jej grzbiecie. U północnego i zachodniego podnóża znajdują się trzy schroniska skalne, które w 1899 r. badał S. J. N. Czarnowski (Czarnowski, 1912).

²⁵ Narzędzie krzemienne z okresu górnego paleolitu: rylec w formie dzioba papugi (Ginter & Kozłowski, 1990: 96, 106–107).

Ryc. 6. Pracownia krzemienista przedhistoryczna w Józefowie pod Miechowem (gubernja kielecka), tablica 1 – Sieniorokliny krzemienne. Ze zbiorów PMA

Fig. 6. Pracownia krzemienista przedhistoryczna w Józefowie pod Miechowem (gubernja kielecka) [Prehistoric flint workshop in Józefów near Miechów (Kielce Governorate)], Plate 1 – Flint axes. From the SAM collection

Ryc. 7. Pracownia krzemienista przedhistoryczna w Józefowie pod Miechowem (gubernja kielecka), tablica 2 – Skrobacze krzemienne. Ze zbiorów PMA

Fig. 7. Pracownia krzemienista przedhistoryczna w Józefowie pod Miechowem (gubernja kielecka) [Prehistoric flint workshop in Józefów near Miechów (Kielce Governorate)], Plate 2 – Flint scrapers. From the SAM collection

[rkps strona 7]

są grubo łupane nieco szczyrbi retuszowane po brzegach, z wcięciami różnej wielkości starannie oszczerbionymi, zdatnymi do strugania, oskrobywania przedmiotów dla okrągłych długich np. trzonek kościanych lub drewnianych łub trzonek, drzewców, rękojeści, drzewców pik lub strzał i t.p.

Noże i nożyki wiórowe (tabl.[ica] IV) różnej wielkości ~~znal. są tu naj~~ znalezione w Józefowie w ilości blisko 50 są tu najliczniejsze wpośród innych narzędzi domowo-gospodarczych.

Największy noż[!] łupany, z krzemienia żółtawo-szarego (na rys.2 tabl.[ica] IV) długi 7 cm. ma jeden brzeg bardzo ostry, drugi grubszy. Nożyki najmniejsze (na rys. 4 i 5 tejsz tablicy wyobrażone) mierzą długości 2 i przeszło 3 cm. Noże krzywe

[rkps strona 8]

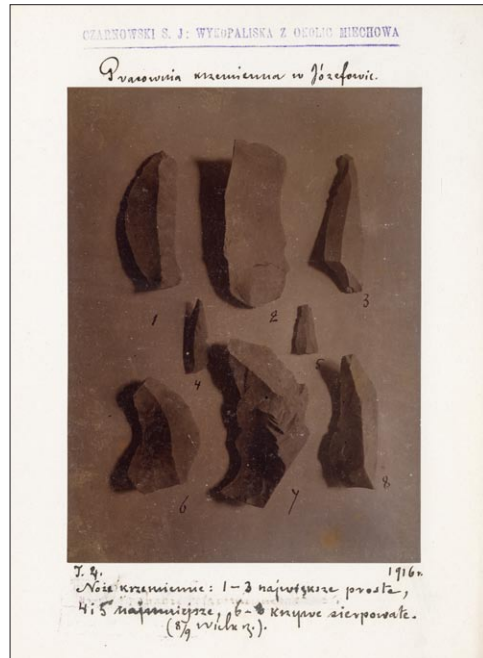
(na rys. 6–8) z powierzchni były okrągłej gładko łupane, długie 5–7 cm., mają kształt sierpowaty i służyć mogły do żęcia ~~traw i sian~~ zboża i ścinania ziela.

Tabl.[ica] V-ta przedstawia różne drobne narzędzia krzemienne: szydła, rylce, świderki i wędkę, znalezione w Józefowie w ilości pomniejszej.

Ryc. 8. Pracownia krzemienia przedhistoryczna w Józefowie pod Miechowem (gubernia kielecka), tablica 3 – Strugacze krzemienne. Ze zbiorów PMA

Fig. 8. Pracownia krzemienia przedhistoryczna w Józefowie pod Miechowem (gubernia kielecka) [Prehistoric flint workshop in Józefów near Miechów (Kielce Governorate)], Plate 3 – Flint wood-scrapers. From the SAM collection

Ryc. 9. Pracownia krzemienia przedhistoryczna w Józefowie pod Miechowem (gubernia kielecka), tablica 4 – Noże krzemienne. Ze zbiorów PMA

Fig. 9. Pracownia krzemienia przedhistoryczna w Józefowie pod Miechowem (gubernia kielecka) [Prehistoric flint workshop in Józefów near Miechów (Kielce Governorate)], Plate 4 – Flint knives. From the SAM collection

Szydełka krzemienne zebrane w ilości sztuk 4 (przedstawione na rys. 1-4) mają długości cm. $2\frac{1}{2}$ do $3\frac{1}{2}$.

Świderek na rys. 5 (długo 6 cm.) ma ostrze mocne i trzoneczek płaski szeroki.

Rylce (na rys. 6-8) zebr w ilości 9 zebrane mierzą długości 3 do 5 cm.

Wędka czyli haczyk krzemienny (na rys. 9 u dołu tablicy V) stanowi haczyk krzemienny, długo 3 $\frac{1}{2}$ cm.

[rkps strona 9]

Strzałki krzemienne różnej wielkości (tabl.[ica] VI) znaleziono tu w ilości przeszło 50. Są różnej postaci przeważnie trójkątne z podstawą łukowatą, liściowato-spiczaste, lancetowate i t.p., gładko łupane, nieszczerbione, z brzegami i końcami bardzo ostremi. Największa wpośródku tablicy na rys. 9 mierzy długa 5 cm., spodem płaska gładka, zwierzchu[!] płasko piramidatna kanciasta. Strzałka najmniejsza (na rys. 6) długa $1\frac{1}{2}$ cm., lancetowata ma z jednej strony zeberko podłużne z drugiej wypukły sęczek odbicia.

Ryc. 10. Pracownia krzemienista przedhistoryczna w Józefowie pod Miechowem (gubernja kielecka), tablica 5 – Różne narzędzia krzemienne. Ze zbiorów PMA

Fig. 10. Pracownia krzemienista przedhistoryczna w Józefowie pod Miechowem (gubernja kielecka) [Prehistoric flint workshop in Józefów near Miechów (Kielce Governorate)], plate 5 – Various flint tools. From the SAM collection

Ryc. 11. Pracownia krzemienista przedhistoryczna w Józefowie pod Miechowem (gubernja kielecka), tablica 6 – Strzałki krzemienne. Ze zbiorów PMA

Fig. 11. Pracownia krzemienista przedhistoryczna w Józefowie pod Miechowem (gubernja kielecka) [Prehistoric flint workshop in Józefów near Miechów (Kielce Governorate)], plate 6 – Flint arrowheads. From the SAM collection

Opisane powyżej około 150 wyrobów i narzędzi krzemienych oraz przeszło 1000 okrzesków, odlupków i kilkanaście

[rkps strona 10]

małych rdzeni, zebrano w Józefow[e] na powierzchni pola ornego. Głębsze poszukiwania i rozkopanie gruntu w przekrojach pionowych mogłyby dostarczyć prawdopodobnie więcej zabytków podobnych.

Na południe od Józefowa między jego gruntami a wsią Pstroszycami leży kolonja Podleśna Wola. Na jej polach natrafiono też i zebrano na ślad osady przedhistorycznej. Zebrano tam kilka rdzeni krzemienych rdzeni, trochę okrzesków i odlupków, kilka skrobaczy oszczerbionych, parę nożyków wiórowych, strugacz z małym wcięciem i małą strzałką gładko odlupaną.

Miechów, 20 września 1916 r.

PMA, Pracownia Dokumentacji Naukowej rękopis nr 4398

Dokument składa się z obwoluty, strony tytułowej, rękopisu, mapki oraz 4 odbitek fotograficznych naklejonych na kartony o wymiarach 23,9 × 16,4 cm.

Obwoluta z kartonu koloru pomarańczowego o wymiarach 21,8 × 34 cm. Na grzbiecie ręką S. J. N. Czarnowskiego czarnym atramentem: *Rękopis: Wykopaliska ze Szczepanowic pod Miechowem*. U góry pieczętka niebieskim tuszem: Czarnowski S. J.: *Wykopaliska z okolic Miechowa. Na środku strony ręką S. J. N. Czarnowskiego czarnym atramentem: S. J. Czarnowski Wykopaliska z siedziby przedhistorycznej Szczepanowice pod Miechowem (w guberni kieleckiej). Sprawozdanie z badań w r. 1900 z mapą topog. [raficzną] i tablicami. U dołu: Miechów 1916 r.*

Strona tytułowa: papier gładki o wymiarach 21,5 × 17,7 cm. U góry pieczętka niebieskim tuszem: *Czarnowski S. J.: Wykopaliska z okolic Miechowa*. W lewym górnym rogu ręką N. N. ołówkiem: Bruljon. Na środku strony ręką S. J. N. Czarnowskiego czarnym atramentem: *Siedziba przedhistoryczna we wsi Szczepanowice pod Miechowem (w guberni kieleckiej). Sprawozdanie z badań w r. 1900 i nast. [ępnych] z kartą sytuacyjną i 3 tablicami. U dołu strony: Miechów 1916 r.*

Rękopis ręką S. J. N. Czarnowskiego czarnym atramentem, stron 17 (numeracja autora), papier gładki o wymiarach 21,1 × 17,8 cm.

Mapka narysowana odręcznie czarnym atramentem przez S. J. N. Czarnowskiego na papierze gładkim o wymiarach 18,3 × 12,8 cm. Opis czarnym atramentem ręką S. J. N. Czarnowskiego: u góry: *Czarnowski St. J. Wykopaliska ze wsi Szczepanowice. Tabl. I. U dołu: Mapka sytuacyjna siedziby przedhistorycznej we wsi Szczepanowice pod Miechowem (w guberni kieleckiej), gdzie miejsce siedziby przedhistorycznej zacięniowano kropkami. Mapka naklejona na karton o wymiarach 23,8 x 16,5 cm, u góry pieczętka niebieskim tuszem: Czarnowski S. J.: *Wykopaliska z okolic Miechowa*.*

[rkps strona 1, ręką S. J. N. Czarnowskiego 1]

Siedziba przedhistoryczna we wsi Szczepanowice pod Miechowem (w guberni kieleckiej). Sprawozdanie z badań w r. 1900 i nast. [ępnych] z kartą sytuacyjną i 3 tablicami²⁶ S. J. Czarnowskiego.

Rozległa wieś Szczepanowice leży o milę drogi na południe od m. [iasta] powiatowego Miechowa (w guberni kieleckiej). Rozciąga się głównie na prawym brzegu rzeczki Pojałówki, lewego dopływu Śreniawy²⁷, która wpada z lewej strony do Wisły.*

Budowa geologiczna tej miejscowości jest taka sama jak całej okolicy Miechowa.

* Położenie Szczepanowic i siedziby przedhistorycznej tamecznej oznaczono już dawniej na karcie topograficznej okolic Miechowa, na tablicy I w sprawozdaniu mojem o „Wykopaliskach miechowskich”, drukowanem w tomie X „Materiałów antropologiczno-archeologicznych” Akademii umiejętności[!] krakowskiej z r. 1907²⁸.

²⁶ Ostatecznie autor dołączył do tego rękopisu 6 tablic.

²⁷ Śreniawa – dziś Szreniawa.

²⁸ Zob. przyp. 20.

[rkps strona 2, ręką S. J. N. Czarnowskiego 2]

Wierzchem cienka warstewka ziemi czarnej roślinnej, a pod nią pokłady gliny żółtej loesu, które spoczywają na opoce wapienia margłowego formacji kredowej. W wąwozach głębszych pod loesem zalegają gliny dyluwjalne warstwowane, z otoczkami i glazami narzutowemi lodowców (Zob.[acz] kartę sytuacyjną na tabl.[icy] I).

Idąc z m.[iasta] Miechowa szosą krakowską i zbaczając od 5-tej wiorsty nalewo[!] ku wschodowi, dochodzimy ścieżką polną do pierwszych chałup wsi Szczepanowice, tuż nad rzeczką Pojałówką położonych. Na polach do tych osad należących, w r. 1900 przy oraniu i kopaniu jarzyn natrafiono na szczątki przedhistorycznych naczyń glinianych w ręku lepionych. Na drugim brzegu rzeczki Pojałówki naprzeciwko, na zboczu spadzistem sąsiedniej Góry szczepanowskiej i na jej płaskim szczycie, znaleziono też ślady siedzib ludzkich: warstewki popiołu, okruchy

[rkps strona 3, ręką S. J. N. Czarnowskiego 3]

węgli drzewnych i bryłki gliny przepalanej na kolor ceglasty. Góra szczepanowska wynosząca się stromo w kolanie rzeczki Pojałówki, otaczającej ją tu od północy i od zachodu jest z trzech stron bardzo spadzista, tylko od wschodu łączy się równo z płaszczyna pól orných. Położenie takie było bardzo odpowiednie dla siedziby obronnej w rodzaju grodziska. Odwieczna uprawa rolna pól tamecznych mogła zniszczyć i rozorać okopy i ogniska ludzkie, z których tylko resztki drobne zostały w postaci bryłek gliny sceglonej[!], popiołu i węgli niedopalonych.

Zabytki przedhistoryczne zebrane na polach dolnych, koło chałup położonych na północnym końcu wsi Szczepanowice, nad rzeczką i naprzeciwko na płaskowzgórzu sąsiedniem, składają się głównie z licznych skorup naczyń glinianych w ręku lepionych, z uch różnej wielkości kilkunastu krzemienych [...]

[rkps strona 4, ręką S. J. N. Czarnowskiego, brak napisanego numeru strony]

krzemienych i kamiennych narzędzi oraz mnogich odłupków z krzemienia, paru wyrobów kościanych i kości zwierzęcych[!] całych i łupanych, w części też w ogniu przepalonych, wreszcie z ułamka fibuli brązowej[!].

1/Narzędzia i odłupki krzemienne zebrano tu w stosunkowo niewielkiej ilości sztuk kilkadziesiąt, głównie nad brzegiem rz w siedzibie dolnej nad brzegami rzeczki Pojałówki. A mianowicie: skrobaczy i strugaczy w ilości sztuk 15, noży wiórowych 16, strzałek łupanych 7, siekierokliny gładzone 3, ogółem 40; krom tego 1 klinomłot gładzony z otworem z gnejsu. Okrzeski i odłupki krzemienne większe wskazują, że narzędzia owe wyrabiane były na miejscu przez mieszkańców siedziby tamecznej, z materiału surowego czyli krzemienia sprowadzanego z pobl-

[rkps strona 5, ręką S. J. N. Czarnowskiego 4]

-skich okolic Ojcowa i dolin rzek Dłubni i Prądnika, gdzie w znajduje się w wielkiej obfitości. Otoczki gnejsu, granitu i t.p. znajdują się na miejscu w pobliskich wąwozach, gdzie zalegają pokłady gliny lodowcowej.

Skrobacze i strugacze (tabl.[ica] II) w ilości sztuk 15 znalezione, są tu różnej postaci i wielkości, długie 3–6 cm.; owalno-śpiczaste obtłukiwane grubo jak na rys. 4; podługowate oszczerbiane spadzisto na jednym końcu na sposób orińjacki[!] (aurignacien) jak na rys. 6; łopatkowate oszczerbiane łukowato jak na rys. 5 i 7. Parę strugaczy z brzegami drobnoszczerbionemi ma wcięcia wklęsłe jak na rys. 8 starannie obrobione zdadne do st oskrobryw obrabiania okrągłych drzewców, trzonków i t. p.

Noże i nożyki wiórowe (tabl.[ica] II i IV) zebrane w ilości 16, przeważnie uszko-

[rkps strona 6, ręką S. J. N. Czarnowskiego, brak napisanego numeru strony]

-dzone i nadłamane, są tu różnej wielkości, długie 3–11 cm. Największy nóż wiórowy ~~duży~~ *cm. H* (na rys. 6 tabl.[icy] IV przedstawiony) długi cm. 11, szeroki blisko 4 cm. wyrobiony z rzadkiej odmiany krzemienia ~~br~~ barwy brunatno-szarej drobno nakrapianej białe, ~~ma~~ *brzeży* jest gładko wylupany brzeży ma nieco szczerbione, a wpośrodku małe wcięcia, mogące służyć do utwierdzenia w trzonku. Nożyk krzemienisty najmniejszy długi przeszło 3 cm. (obok poprzedniego na rys. 5 tabl.[icy] IV wyobrażony) z krzemienia pospolitego bardzo lu wylupany, *ma brzeży równe[!]* bardzo ostre. Rys. 9 tabl.[ica] II przedstawia mały nożyk sierpowaty, długi 3½ cm., o grzbiecie *grzbiecie[!]* grubym tępym, a brzegu drugim ~~bardzo ost~~ wklęsłym bardzo ostrym, koniec *spiczasty skośnie ścięty[!]* służyć mógł jako rylec. Nożyk wiórowy na rys. 10 tejże tabl.[icy] II wyobrażony, z brzegami bardzo ostremi mierzy długości 7 cm.

Strzałki (tabl.[ica] II) zebrane w niewielkiej ilości sztuk 7, z krzemienia pospolitego, są tu grubo łupane i nieco obtłukiwane; najmniejsze (na rys. 1 i 3) mierzą długości 2 cm., największa (na rys.2) cm. 4½.

[rkps strona 7, ręką S. J. N. Czarnowskiego 5]

Siekierokliny m (tabl.[ica] III) w ilości 3 znalezione, są wszystkie gładzone czyli szlifowane i bez otworów. Jeden z nich tylko na ~~rys~~ rys. 2 przedstawiony zachował się w całości. Długi przeszło 9 cm., *ma ostrze wyszczerbione wskutek użycia, szerokie 4½ cm.; tylec 2½ cm. szeroki, ścięty kanciasto. W przekroju prostokątny; grubości w pośrodku mierzy około 1 cm. Powierzchnię ma ogładzoną tylko wpośrodku i przy ostrzu, po brzegach długich pozostały wklęsłości muszlowate po obtłukiwaniu pierwotnem.*

~~Drug~~ *Siekieroklina drugiego (przedstawionego na rys. 1 tabl.[icy] III) znalazła się tylko połowa z ostrzem pięknie wygładzonym i dobrze zachowanym, długa blisko 6 cm., szeroka w ostrzu 4 cm, gruba wpośrodku przeszło 1 cm.*

[rkps strona 8, ręką S. J. N. Czarnowskiego, brak napisanego numeru strony]

Siekieroklina trzeciego, na rys. 3 wyobrażonego, znaleziono połowę tylną, długą cm. 6, szeroką 5, grubą wpośrodku około 3 cm. Tylec ten ma powierzchnie gładzoną tylko częściowo, po bokach obtłukiwany jest rdzeniowato; sądząc z jego ~~znaczących~~ rozmiarów i znacznej grubości stanowić musiał duże i ładne narzędzie.

Klinomłot gładzony [...] z gnejsu zielonawoszarego (na rys. 4 tabl.[icy] IV przedstawiony) długi cm. 9, szeroki 4½, gruby przeszło 3 cm., średnica otworu ~~mniej~~ jego z jednej strony mniejsza 1 cm., z drugiej większa 1½ cm. Kształt klinomłota jest owalnie spiczasty, tylec zaokrąglony. Powierzchnia cała ogładzona starannie. Jestto[!] jedyne narzędzie tego rodzaju z otworem wierconym znalezione w okolicach Miechowa. W ogóle też klinomłoty należą do rzadkości za-

[rkps strona 9, ręką S. J. N. Czarnowskiego 6]

-równo tutaj jak i w jaskiniach doliny Prądnika okolic Ojcowa. Jeden tylko młot z otworem i to uszkodzony znalazł się tam w Jaskini nietoperzowej czyli Jeżmanowskiej[!]²⁹ opisany z rysunkiem na tablicy X w zeszycie sprawozdaniu mojem p.t. „Dolina bętkowska[!] i jej zabytki

²⁹ Jaskinia Nietoperzowa czyli Jerzmanowicka – jedna z największych jaskiń Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej. Położona w pobliżu wsi Jerzmanowice (dziś gm. Jerzmanowice-Przeżinia, pow. krakowski, woj. małopolskie). Nazwa pochodzi od dużej liczby kości nietoperzy znalezionych w tej jaskini.

przeddziewowe” w zeszycie wydawnictwo „Polska przedhistorycznej[!]” z r. 1910). Również siekiery-kliny gładzone znajduwane dość licznie z otworami nie spotykają się wcale w tych w okolicach pomienionych są wszystkie bez otworów.

Wyroby kościane, w ogóle nieliczne w okolicach Miechowa, znalazły się tu w Szczepanowicach w ilości dwóch tylko. przed Strzałką średniej wielkości, postaci liściowatej, z trzonkiem długa (na rys. 1 tabl.[icy] IV przedstawiona) długa cm. 4, szeroka wpośrodku 2 cm., ma trzone-

[rkps strona 10, ręką S. J. N. Czarnowskiego 7] -czek, długi 1½ cm., nieco zwężony na końcu.

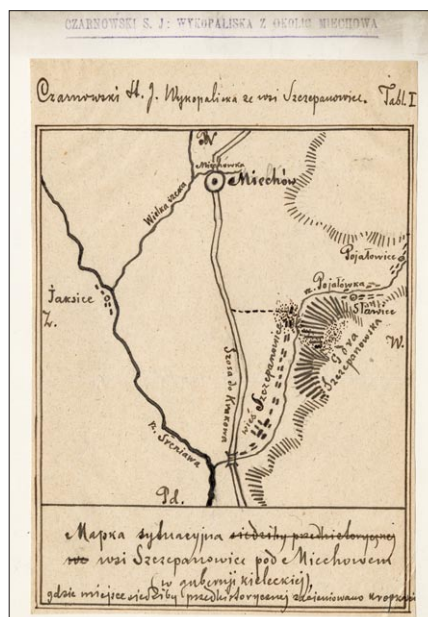
Ostrze dzidy z kości okrągłej rurowatej (na rys. 2 tejże tablicy IV wyobrażone) długie cm. 11, ma średnicy w końcu grubszym 3 cm., średnica otworu przy nasadzie mierzy 1½ cm. Koniec spiczasty skóśnie ścięty jest obrobiony starannie przez drobne ostruganie i nieco wygładzony.

Wyroby z brązu, jak w ogóle metalowe, w okolicach siedzibach przedhistorycznych okolic Miechowa prawie wcale się nie spotykają. Kabłeczek fibuli z brązu, bez ostrza czyli szpili (na rys. 7 tabl.[icy] IV przedstawiony), znaleziony w Szczepanowicach, długi około 4 cm., jest nawskroś[!] spatynowany barwy zielonawej. Na jednym końcu widać nieco skręty końca grubszego szpili odłamanej.

[rkps strona 11, ręką S. J. N. Czarnowskiego 4] ści zwierzęcych całych i łupanych w części przepa-
tonych.

Naczynia gliniane (tabl.[ica] V i VI), których szczątki tam ~~znaleziono~~ w Szczepanowicach zebrano, były różnej wielkości, sądząc ze skorup znalezionych. Niektóre skorupy stanowiące części dna i ścian dolnych są bardzo grube, mierzą bowiem w przelomie 1 do 2 cm., inne są znacznie cieńsze. Brzegi tych naczyń były też rozmaicie obrabiane. Skorupy pochodzące z tych brzegów (zob. tabl.[ice] V i VI) różnej grubości, jedne mają brzeg równy niewywinęty, lub tylko małym rowkiem zaledwie oznaczony (jak na rys. 6 i 7 u dołu tabl.[icy] II), inne mają brzegi szerokie, grube, bardzo wywinęte (jak np. na rys. 1 tabl.[icy] V).

Ściany boczne czyli brzuśce naczyń dużych były tam bardziej chropawe, zaś naczyń mniejszych staranniejsz oglądzone. Niektóre naczynia były przy brzegach gładkie, niżej na brzuścu i udołu[!] chropawe, jak to widać na rys. 2 tabl.[icy] V na dużej skorupie naczynia wielkiego.

Ryc. 12. Wykopaliska z siedziby przedhistorycznej Szczepanowice pod Miechowem (w gubernii kieleckiej) tablica 1. Mapka sytuacyjna wsi Szczepanowice pod Miechowem. Ze zbiorów PMA

Fig. 12. Wykopaliska z siedziby przedhistorycznej Szczepanowice pod Miechowem (w gubernii kieleckiej) [Finds from the prehistoric settlement of Szczepanowice near Miechów (in the Kielce Governorate)], Plate 1. Layout plan of the village of Szczepanowice near Miechów. From the SAM collection

Ryc. 13. Wykopaliska z siedziby przedhistorycznej Szczepanowice pod Miechowem (w guberni kieleckiej), tablica 2 – Wyroby krzemienne. Ze zbiorów PMA

Fig. 13. Wykopaliska z siedziby przedhistorycznej Szczepanowice pod Miechowem (w guberni kieleckiej) [Finds from the prehistoric settlement of Szczepanowice near Miechów (in the Kielce Governorate)], plate 2 – Flint objects. From the SAM collection

Ryc. 14. Wykopaliska z siedziby przedhistorycznej Szczepanowice pod Miechowem (w guberni kieleckiej) tablica 3 – Siekierokliny krzemienne. Ze zbiorów PMA

Fig. 14. Wykopaliska z siedziby przedhistorycznej Szczepanowice pod Miechowem (w guberni kieleckiej) [Finds from the prehistoric settlement of Szczepanowice near Miechów (in the Kielce Governorate)], plate 3 – Flint axes. From the SAM collection

[rkps strona 12, ręką S. J. N. Czarnowskiego 5]

Zdobionych skorup znalazło się tu bardzo mało. Kilka z nich przedstawia tablica VI. Ozdobę stanowią tu rowki t.j. linje wklęsłe pojedyncze lub wielokrotne, mniej więcej regularnie do się równoległe.

Ucha naczyń, znalezione w ilości sztuk kilku, są tu rozmiarów średnich; są przeważnie u góry przy brzegach naczynia osadzone, jak to widać na rys. 5 tabl.[icy] VI-tej.

Obok ubóstwa lichych naczyń zwyczajnych gładkich i chropawych, odznacza się tu wybitnie parę naczyń wytworniejszych, średniej wielkości, których liczne fragmenty znaleziono nad rzeczką Pojałówką. Skorupy te są z obu stron koloru czarnego, bardzo starannie gładzone, niektóre pięknie lśniące. Brzegi ich są przeważnie mało wywinięte, gładkie. Jeden z większych fragmentów tego rodzaju naczynia miso-

[rkps strona 13, ręką S. J. N. Czarnowskiego 6]

-watego znacznej wielkości przedstawia rys. 3 na tabl.[icy] V u dołu. Podobna skorupa czarna lśniąca, wyobrażona na rys. 6 tabl.[icy] VI, ozdobiona jest paskiem równoległym do brzegu naczynia, składającym się z dwóch[!] linijek cienkich równoległych do się, między którymi ciągnie

Ryc. 15. Wykopaliska z siedziby przedhistorycznej Szczepanowice pod Miechowem (w guberni kieleckiej), tablica 4 – Różne zabytki. Ze zbiorów PMA

Fig. 15. Wykopaliska z siedziby przedhistorycznej Szczepanowice pod Miechowem (w guberni kieleckiej) [Finds from the prehistoric settlement of Szczepanowice near Miechów (in the Kielce Governorate)], Plate 4 – Various artefacts. From the SAM collection

Ryc. 16. Wykopaliska z siedziby przedhistorycznej Szczepanowice pod Miechowem (w guberni kieleckiej), tablica 5 – Fragmenty naczyń glinianych. Ze zbiorów PMA

Fig. 16. Wykopaliska z siedziby przedhistorycznej Szczepanowice pod Miechowem (w guberni kieleckiej) [Finds from the prehistoric settlement of Szczepanowice near Miechów (in the Kielce Governorate)], Plate 5 – Fragments of clay vessels. From the SAM collection

się linja[!] przerywana. Inne większe fragmenty czyli skorupy czarne lśniąco wygładzone należą tu do naczyń wazowatych **znacznej wielkości**, pięknie profilowanych, **znacznej wielkości**, które mogły służyć za urny czyli popielnice. Takie urny czarne lśniąco charakterystyczne są dla kultury rzymskiej, i były tu prawdopodobnie importowane ze stron południowych.

Wisiorok gliniany barwy żółtawoszarej, na rys. 3 tabl. [...] tablicy VI wpośrodku przedstawiony ma postać ostrokągową ściętą. U postawy w średnicy mierzy 5 cm., wysokości 3½ cm., otworek nawyot[!] ma średnicy 1 cm. Drugiego wisiorka, postaci krążka płaskiego, znalazła się tu tylko połowa.

Gliny przepalanej czyli sceglonej na kolor czerwony znalazło się kilkadziesiąt bryłek drobnych (średnicy kilka centym.[etrów]) na szczycie Góry szczepanowskiej, obok małych war-

[rkps strona 14, ręką S. J. N. Czarnowskiego 7]

-stewek popiołu i drobnych okruchów węgla drzewnego niedopalonego, w oberwisku naturalnem przy drożynie polnej. Są to prawdopodobnie resztki ognisk po dawnej osadzie grodziskowej.

Narzędzia i odłupki krzemienne zebrano tu w małej stosunkowo ilości sztuk kilkunastu, w siedzibie dolnej nad brzegiem rzeczki Pojałówki. Tablica IV przedstawia ugóry[!] na rys. 1–3 grociki strzałek łupanych, długości cm. 2 do 4. Rys. 4 wyobraża mały nożyk sierpowaty, o grzbiecie grubym tępym i brzegu drugim bardzo ostrym, konie jego śpiczasty skośnie ścięty służyć mógł jako rylec. Rys. 5–8 przedstawiają skrobacze różnej wielkości (długie 3 do 6 cm.) odpo oszczerbione odpowiednio. Na rys. 9 u dołu tabl.[icy] IV wyobrażony jest ułamek nożyka wiórowego.

[rkps strona 15, ręką S. J. N. Czarnowskiego 8]

Materiał surowy do wyrobu narzędzi owych czyli krzemień na miejscu nie znajduje się wcale. Sprowadzano go tu z pobliskich okolic Ojcowa, gdzie wśród rumowiska wapieni jurajskich obficie się znajduje.

Kości i zęby zwierząt[!] całe i łupane, niektóre zwęglone i przepalone, znalazły się tu obok zabytków przedhistorycznych, opisanych powyżej. Stanowią one mogły odpadki kuchenne z jadła mieszkańców siedziby przeddziewowej w Szczepanowicach, a należały do gatunków zwierząt swoich domowych następujących: wół krótkorogi (bos brachyceros), koń (equus caballus), owca (ovis aries), koza (capra hircus), świnia (sus domestica), pies (canis familiaris).

Poszukiwania we wsi Szczepanowice czynione były tylko na powierzchni pól

[rkps strona 16, ręką S. J. N. Czarnowskiego 9]

uprawnych podczas orki i kopania jarzyn. Na badania głębsze potrzebne byłoby pozwolenie i porozumienie się z włościanami właścicielami odnośnych gruntów. Rozkopy systematyczne i szersze przyniosłyby tam prawdopodobnie obfitszy plon zabytków.

Miechów d.[nia] 20.X.1916 r.

(Zob. Dodatek³⁰)

PIŚMIENICTWO

- Bargieł, B. & Libera, J. (2002). Z badań nad produkcją siekier dwuściennych z krzemienia święciechowskiego oraz gościeradowskiego. *Przegląd Archeologiczny*, 50, 5–43.
- Czarnowski, S. J. N. (1899). Jaskinie okolic Ojcowa pod względem topograficznym. *Światowit* 1, 1–13.
- Czarnowski, S. J. N. (1901). Jaskinia Borsucza nad rzeką Prądnikiem. *Światowit*, 3, 75–84.
- Czarnowski, S. J. N. (1902). Jaskinia Górna w Okopach na lewym brzegu rzeki Prądnika, sprawozdanie z badań w r. 1898/9. *Pamiętnik Fizyograficzny*, 17, 3–22.
- Czarnowski, S. J. N. (1904a). Jaskinie i schroniska na Górze Smardzewskiej na lewym brzegu Prądnika pod Ojcowem. *Pamiętnik Fizyograficzny*, 18, 3–24.
- Czarnowski, S. J. N. (1904b). Czaszka z jaskini Oborzysko Wielkie na lewym brzegu Prądnika pod Ojcowem. *Światowit*, 5, 89–91.
- Czarnowski, S. J. N. (1906a). Bibliografia archeologii przedhistorycznej polskiej i Polski dotyczącej. *Światowit*, 7, 90–114.
- Czarnowski, S. J. N. (1906b). [recenzja] Morava za pravěku I.L.Červinka, Berno 1902. *Światowit*, 7, 80–81.

³⁰ Brak z zbiorach PMA.

- Czarnowski, S. J. N. (1906c). [recenzja] „Beiträge zur Kennitz de Quartärzeit in Mähren” Martin Kříž, Steinitz (Zdanice) 1903. *Światowit*, 7, 82–84.
- Czarnowski, S. J. N. (1911). Jaskinie Góry Chełmowej w Ojcowie, *Ziemia*, 10, 145–147; 161–163.
- Czarnowski, S. J. N. (1912). Jaskinie i schroniska w Kopcowej górze na lewym brzegu rzeki Prądnika pod Ojcowem. *Materiały Antropologiczno-Archeologiczne i Etnograficzne*, XII, 3–22.
- Czarnowski, S. J. N. (1914). Jaskinie w skałach Ogrojca w Ojcowie. *Pamiętnik Fizyograficzny*, 22, 33–48.
- Czarnowski, S. J. N. (1921). *Pamiętniki: wspomnienia z trzech stuleci XVIII, XIX i XX, t. I*, wydawnictwo „Pamiętników S. J. Czarnowskiego” w Kielcach, ul. Hipoteczna 30, druk w Kielcach, skład główny w Księgarni Gebethnera i Wolffa w Warszawie.
- Czarnowski, S. J. N. (1922). *Pamiętniki: wspomnienia z trzech stuleci XVIII, XIX i XX, t. II*, wydawnictwo „Pamiętników S. J. Czarnowskiego” w Kielcach, ul. Hipoteczna 30, druk w Kielcach, skład główny w Księgarni Gebethnera i Wolffa w Warszawie.
- Czarnowski, S. J. N. (1923). *Pamiętniki: wspomnienia z trzech stuleci XVIII, XIX i XX, t. III*, wydawnictwo „Pamiętników S. J. Czarnowskiego” w Kielcach, ul. Hipoteczna 30, druk w Kielcach, skład główny w Księgarni Gebethnera i Wolffa w Warszawie.
- Czarnowski, S. J. N. (1928). *Pamiętniki: wspomnienia z trzech stuleci XVIII, XIX i XX, t. IV*, wydawnictwo „Pamiętników S. J. Czarnowskiego” w Kielcach, ul. Hipoteczna 30, druk w Kielcach, skład główny w Księgarni Gebethnera i Wolffa w Warszawie.
- Ginter, B. & Kozłowski, J. K. (1990). *Technika obróbki i typologia wyrobów krzemienych paleolitu, mezolitu i neolitu*, Warszawa.
- Jakimowicz, R. (1935). Ś.p. Stanisław Jan Czarnowski. *Wiadomości Archeologiczne* 13, 309–312.
- Kozłowski, L. (1913). Siedziba neolityczna na „Babiej Górze” w Iwanowicach, pow. Miechowski, gub. Kielecka. *Światowit*, 11, 15–41.
- Krajewska, M. (2018). Korespondencja Stanisława Jana Nepomucena Czarnowskiego z Erazmem Majewskim w zbiorach Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie. *Prądnik. Prace i Materiały Muzeum im. Prof. Władysława Szafera*, 28, 183–216.
- Ryszevska, K. (2003). Działalność archeologiczna Stanisława J. N. Czarnowskiego (1847–1929), Między Wisłą a Pilicą. *Studia i Materiały Historyczne*, 4, 127–134.
- Ryszevska, K. (2013). *Historia badań archeologicznych na obszarze międzyrzecza Wisły i Pilicy w XIX i na początku XX wieku*. Kielce.
- Służniak, M. (2013). *Kartki z dziejów książki w Miechowie*. Miechów.
- Świerkowski, K. (1938). Czarnowski Stanisław Jan Nepomucen, W: *Polski Słownik Biograficzny* 4, 237–238.
- Wojtlik, Z. (2010). *Przeszość na szklanych kliszach*, z internetu: dziennikpolski24.pl/przeszosc-na-szklanych-kliszach/ar/26996642, dostęp 21.02.2022.
- Wróńska-Kowalska, J. (2006). Rola Stanisława Jana Czarnowskiego w postępie badań archeologicznych, W: J., Lech, & J. Partyka (red.), *Jura Ojcowska w pradziejach i początkach państwa polskiego*, (s. 109–120), Ojców.

SUMMARY

The collection of the State Archaeological Museum in Warsaw (later in the text as SAM) includes two manuscripts of unpublished works by Stanisław Jan Nepomucen Czarnowski: *Pracownia krzemienna przedhistoryczna w Józefowie pod Miechowem (gubernja kielecka)* [*Prehistoric Flint Workshop in Józefów near Miechów (Kielce Governorate)*] and *Wykopaliska z siedziby przedhistorycznej Szczepanowice pod Miechowem (w guberni kieleckiej)* [*Finds from the prehistoric settlement of Szczepanowice near Miechów (in the Kielce Governorate)*]. They belong to a collection of manuscripts by this researcher kept in the SAM Laboratory of Scientific Documentation and were probably part of a larger project called Finds from the Miechów Area. Both sites were investigated by Czarnowski in 1900, and the papers, which he called “reports”, were written in 1916.

The language Czarnowski uses in his manuscripts when describing stone and flint artefacts is representative of the terminology and the state of knowledge at the turn of the 19th and 20th centuries.

Czarnowski provided the manuscripts with illustrative material: hand-drawn maps and plans of the archaeological sites as well as photographic prints of the artefacts. He had a photographic studio in his home in Miechów in Ogrodowa Street, where he took pictures of artefacts from his collection; about 100 glass plates from his archives have survived to this day, and they are kept in the Regional Museum in Miechów. In his studio he also made photographic prints, which he glued on cardboard and provided with hand-written descriptions to create plates with illustrations. Such plates can also be found in the manuscripts presented in this study.

The manuscripts were recorded in the Accession Register of the SAM Laboratory of Scientific Documentation on November 7–8, 1977. The details of when and how these archives found their way to the SAM collections could not be determined; an entry in the Accession Register states they originate from the old collections.

It seems that the manuscripts in question may have some connection with Erazm Majewski. Czarnowski maintained correspondence and personal contacts with him, sending him his manuscripts as well. The time when the presented works were written (1916), however, rules out any intention to publish them in „Światowit”, since – as is known – the last volume of this journal was published in 1914 (volume XI for 1913). Czarnowski probably wished to publish them in „Pamiętnik Fizjograficzny”, which included a section on Archaeology and where Majewski was a member of the Editorial Board from 1914.

Czarnowski published in „Pamiętnik Fizjograficzny” and cooperated with its editors after 1914 as well. Perhaps the discussed manuscripts were sent to Erazm Majewski by the editor-in-chief of „Pamiętnik Fizjograficzny”, Kazimierz Stołyhwo, for review and editing.